

KARL-JOHAN TYRBERG

Försoningsprocessen mellan Svenska kyrkan och samerna *Initiativ och insatser 1990–2012*

Abstract

Relationen mellan Svenska kyrkan och den samiska befolkningen under de senaste decennierna kan beskrivas som en försoningsprocess i vid mening. I denna artikel ges en kommenterad dokumentation av händelserna ur Svenska kyrkans perspektiv. Främst redovisas utredningar, förslag och beslut på nationell nivå men även viktigare åtgärder i de nordliga stiftet. Några exempel ges också när det gäller initiativ på lokal nivå.

Processen handlar om ett erkännande av Svenska kyrkans medansvar när det gäller majoritetssamhällets oförrätter gentemot det samiska urfolket. Bakgrunden är Svenska kyrkans del i en nedvärdering och diskriminering av samer. Ett medvetet bearbetande av Svenska kyrkans ansvar för upprättelse och gottgörelse har påbörjats. Försoning innebär också ett helande av relationer och ett aktivt arbete att stärka samiskt kyrkoliv, samers inflytande i Svenska kyrkans organisation och samers delaktighet i ett gemensamt församlingsliv. Försoningsprocessen fortgår efter viktiga beslut år 2012 på nationell nivå.

Inledning

Relationen mellan Svenska kyrkan och den samiska befolkningen under de senaste decennierna kan beskrivas som en försoningsprocess i vid mening. I denna artikel ges en kommenterad dokumentation av händelserna ur Svenska kyrkans perspektiv utan någon utförligare analys.¹ Processen handlar om ett erkännande av Svenska kyrkans medansvar när det gäller majoritetssamhällets oförrätter gentemot det samiska urfolket. Men försoning innebär också ett helande av relationer och ett aktivt arbete att stärka samiskt kyrkoliv, samers inflytande i Svenska kyrkans organisation och samers delaktighet i ett gemensamt församlingsliv.

---

¹ En mer tematisk redovisning sker i min artikel "Försoning som en väg mot gemensam framtid: Ett perspektiv från Svenska kyrkan", i Tore Johnsen & Line M. Skum (red.), *Erkjenne fortid – forme framtid: Innspill til kirkelig forsoningsarbeid i Sápmi* (Stamsund 2013) s. 163–179.

En bred kartläggning och bearbetning av frågor kring kyrkans relation till urfolket samerna ges i utredningen *Samiska frågor i Svenska kyrkan* (Svenska kyrkans utredningar 2006:1). Här beskrivs utan omsvep kyrkans deltagande i ett förtryck där man ”varit en del av en koloniserande statsmakt i områden där det funnits en urbefolkning. En del i detta förtryck har varit viljan att förhindra att samiska historiska särdrag, särskilda traditioner och samisk kultur kommit till uttryck.”²

Historisk forskning om den samiska befolkningens öde under svensk kolonisation, en omprövning av tidigare rasbiologiska och kulturdarwinistiska ståndpunkter och ny insikt om Svenska kyrkans roll som statlig myndighet i relation till den samiska urbefolkningen är några av de omständigheter som tvingat fram en självrannsakan av Svenska kyrkans ansvar för det förgångna.³ Inte minst sameskolpolitiken under 1900-talets första decennier då kyrkan var verkställare av statliga beslut har lett till diskriminering av den samiska befolkningen.⁴ Införandet av nomadskolor hade som syfte att rädda renskötelsen men fick som följd att enbart renskötande samer betraktades som samer. Den förste biskopen i Luleå stift, Olof Bergqvist, anslöt sig till synsättet ”lapp skall vara lapp” och menade att samer behövde enbart kortare undervisning anpassad till nomadlivet. I tidens anda ledde detta till segregering och nedvärdering. Ett ytterligare förtryck kom genom försvenskningen och diskrimineringen av samiskt språk och samiska namn.⁵

Minnen av kränkningar lever vidare in i vår generation. Därför är det angeläget med en allsidig bearbetning. Det måste klargöras vilket ansvar som finns kvar i nutid för tidigare generationers handlande. Processen bör leda till moment av gottgörelse, upprättelse och nyskapande av förtroendefull gemenskap som inkluderar beslut om förändringar

2 Sören Ekström & Marie Schött, *Samiska frågor i Svenska kyrkan*, Svenska kyrkans utredningar 2006:1 (Stockholm 2006) s. 83.

3 Lennart Lundmark, *Så länge vi har marker: Samerna och staten under sexhundra år* (Stockholm 1998) s. 86–104.

4 Erik-Oscar Oscarsson, ”En skola för samerna: Tiden och synsätts påverkan på ett folk”, i Bo Claesson (red.), *Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter* (Göteborg 2003) s. 153ff.; *Samisk kyrka: Nu är rätt tid för praktisk solidaritet med samerna* (Uppsala 2003) s. 46ff.

5 Johannes Marainen, ”Samisk identitet”, i Bo Claesson (red.), *Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter* (Göteborg 2003) s. 219ff.

i organisation, ansvar och maktstruktur. Försoningen är både upprättelse av den som förtryckts och en gemensam väg vidare.

Utvecklingen har påverkats av samtida försoningsprocesser i andra länder, framför allt den som skett i Norge. FN:s arbete med urbefolkningarnas rätt och våra egna samers kontakter med andra urfolk har gett frågan en global karaktär. Tillämpningen av FN:s deklaration om mänskliga rättigheter har varit viktig, likaså betoningen av rättvisa och försoning i konflikter världen över. Man kan notera en ökad medvetenhet i samhällsdebatten om samiska frågor. Ekumeniska uttalanden och uppmaningar från Lutherska världsförbundets åttonde generalförsamling i Curitiba i Brasilien 1990 och Kyrkornas världsråds sjunde generalförsamling i Canberra, Australien, 1991 blev den direkta starten för Svenska kyrkans gemensamma arbete med dessa frågor ur ett försoningsperspektiv.⁶ Givetvis finns det många linjer bakåt som handlar om enskilda initiativ och viktiga insatser för gemenskap och värdesättande av samiskt kulturarv inom Svenska kyrkans församlingsliv. En medveten bearbetning av Svenska kyrkans del i förtrycket av samer hör dock till de senaste decenniernas utveckling. Samtidigt med detta erkännande har också viktiga steg tagits för att stärka samisk identitet i Svenska kyrkan.

Från Curitiba till Jokkmokk

Med anledning av uttalanden från Lutherska världsförbundets generalkonferens i Curitiba 1990 om urbefolkningarna i världen uppdrog Svenska kyrkans centralstyrelse, efter beslut i Kyrkomötet 1990, åt stiftsstyrelserna i Luleå, Härnösand och Västerås att bereda frågan om samernas ställning inom Svenska kyrkan. Luleå stift lämnade en utförlig rapport 1993, "Från Curitiba till Jokkmokk", undertecknad av biskop Gunnar Weman, och den vidarefördes i skrivelse till Ombudsmötet 1993 av Styrelsen för Svenska kyrkans stiftelse för rikskyrklig verksamhet (SFRV).⁷ I rapporten från Luleå stift bearbetas de ekume-

---

⁶ Bo Lundmark "O må vi vakna upp!" Samerna, svenska kyrkan och frikyrkorna under 1900-talet", *Kyrkohistorisk årskrift* (2011) s. 67.

⁷ Styrelsens för Svenska kyrkans stiftelse för rikskyrklig verksamhet skrivelse till Ombudsmötet 1993 (OSTSkr 1993:512). Rapporten "Från Curitiba till Jokkmokk" ingår i skrivelsen.

niska utmaningarna från både Lutherska världsförbundet och Kyrkornas världsråd till världens kyrkor att aktivt arbeta med rättvisefrågor och självbestämmande för ursprungsbefolkningarna i världen. Svenska kyrkan blir uppfordrad att bearbeta frågan om det samiska urfolkets rätt utifrån värderingar som är bärande för kristen tro. Sökandet efter ”målet rättvisa” var en huvudpunkt i utmaningen från Kyrkornas världsråd. I citaten från budskapet från Canberra rubriceras förtrycket av vårt urfolk som ett utslag av rasism.

I Ombudsmötets uttalande gavs stöd åt den samiska kulturen och åt de traditionella samiska näringarna. Man önskade att ett särskilt samrådsorgan skulle inrättas i Svenska kyrkan. Hur en samisk kyrklig representationsordning skulle se ut skulle utredas. Man nämnde också engagemang för kåtakyrkor och andra samlingsplatser. Likaså ville man skapa utrymme för det samiska kulturarvet i gudstjänst- och församlingslivet och öka antalet medarbetare som kunde tjänstgöra på samiskt språk. Tidigare beslut om översättning av kyrkliga böcker till samiska upprepades. Tillkomsten av Sametinget välkomnades. Likaså uppdrogs åt styrelsen att uppvakta regeringen om ratificering av ILO:s konvention 169.⁸

Det som inte kom med i Ombudsmötets uttalande var några av slutsatserna från en konferens i Jokkmokk i november 1992 som återfinns i rapporten från Luleå stift. Som första slutsats formulerades där behovet av försoning, även om ordet inte används. Deltagarna från de tre nordliga stiftet i konferensen i Jokkmokk skrev:

Vi erkänner att det i vårt lands historia finns exempel på när kyrkans företrädare handlat oklokt gentemot samerna samtidigt gläds vi också över de kyrkliga företrädare som lagt sig vinn om att lära känna samiska livsvillkor och sökt rättvisa för deras sak.

Vi konstaterar att det ur rättfärdighetssynpunkt finns skäl att be om förlåtelse för försyndelser och söka gottgörelse där så är möjligt. I samråd med samernas organisationer vill vi söka vara uppmärksamma på våra egna handlingar så att vi framdeles ej bidrar till orättvisa handlingar.

⁸ Ombudsmötet 1993, Ombudsmötets skrivelse (Oskr 1993:524); Församlingsutskottets betänkande (OF 1993:517) ”Svenska kyrkan och samerna”; Ekström & Schött (2006) s. 99f., 154.

Ännu tycks inte kyrkans nationella nivå kunna följa de nordliga stifteten genom att uttrycka kyrkans ansvar för samerna i Svenska kyrkan i termer av skuld och försoning utifrån en reflektion om rätt och rättfärdighet.

Sametinget och Svenska kyrkan

Tillkomsten av Sametinget 1993 som ett organ som representerar det samiska folket blev av stor betydelse inte bara för samhället i stort, utan också för Svenska kyrkan. Sametinget är både statlig myndighet och folkvalt organ.

När Sametinget invigdes den 26 augusti 1993 i Kiruna firades gudstjänst och framfördes hälsningsord av biskop Rune Backlund, som önskade att Sametinget skulle bli ”ett verktyg för rättvisa och utveckling”.⁹ I sina hälsningsord anknöt Backlund till det erkännande om oklokt handlande från kyrkliga företrädare som formulerats i rapporten ”Från Curitiba till Jokkmokk” och redovisade vad Ombudsmötet förväntades uttala sig om i dokumentet om kyrkan och samerna.

Vid Sametinget den 30 januari 1996 återkom biskop Backlund och redovisade då bland annat ett kyrkomötesbeslut från 1993 om att utreda ”frågan om den samiska befolkningens representation i Svenska kyrkan” och inrättandet av Svenska kyrkans samiska råd den 25 januari 1996 genom beslut i Centralstyrelsen.¹⁰

Sametinget har inflytande över nomineringen av samiska ledamöter – fem ledamöter och fem ersättare i Svenska kyrkans samiska råd, från år 2000 med det nya namnet Samiska rådet i Svenska kyrkan. De samiska ledamöterna utgör en majoritet i rådet som för övrigt består av en ledamot och en ersättare nominerade av Biskopsmötet och en ledamot och en ersättare nominerade av vardera stiftstyrelsen i Luleå och Härnösand. De nominerade utses av Centralstyrelsen, efter år 2000 av Kyrkostyrelsen.

---

⁹ Rune Backlund, Tal i Sametinget 1993, otryckt manuskript hos R. Backlund, Uppsala. Om Sametingets uppgifter, se *Svenska kyrkans samiska råd: Betänkande från arbetsgruppen om den samiska befolkningens representation i Svenska kyrkan*, Svenska kyrkans utredningar 1995:3 (Uppsala 1995) s. 20ff.

¹⁰ Rune Backlund, Tal i Sametinget 1996, otryckt manuskript hos R. Backlund, Uppsala.

Att Svenska kyrkan, Samiska rådet i Svenska kyrkan och Luleå stift såg Sametinget som samernas representant i den pågående försoningsprocessen framgår av biskop Backlunds anförande vid Sametingets öppnande den 18 december 2001. Som exempel på kyrkans tillkortakommanden nämner Backlund följande:

Kyrkans röst har varit alltför tyst när ni fråntagits rätten till land och vatten för era näringar. Därför bejakar vi de fortsatta utredningarna kring ILO 169 och hoppas att det arbetet skall leda till ett gott resultat för samtliga berörda.

Det kristna budskapet visar på alla människors lika värde. Den grundsynen har inte alltid tillämpats och kyrkan har ofta varit tyst och låtit människor ringaktas och medverkat i tänkande som kränkt ert människovärde.

Kyrkan har inte heller tillräckligt bejakat den samiska kulturen, era symboler och ert sätt att sjunga.

Den skolpolitik som genomförts, där kyrkan tidigare hade ett stort delansvar, berövade många deras modersmål.¹¹

Som exempel på den gottgörelse som pågår nämnde Backlund bland annat tillkomsten av Samiska rådet, arbetsgrupper för det samiska arbetet i Härnösands och Luleå stift med samisk majoritet och ordförandeskap, bibelöversättningar och psalmboksarbete, samiska inslag i kyrkans utbildningar, presentation av samisk kyrkokonst och planering av samiska kyrkodagar.¹²

Kyrkan ser alltså Sametinget som ett viktigt uttryck för samers självbestämmanderätt som urfolk och därmed som samtalspart i den inledda försoningsprocessen mellan Svenska kyrkan och det samiska folket. En kontinuerlig kontakt mellan Sametinget och Svenska kyrkan skulle bidra till konstruktiv ömsesidig förståelse.

---

¹¹ Citat från Rune Backlund, Tal i Sametinget 2001, otryckt manuskript hos R. Backlund, Uppsala.

¹² Rune Backlund, Tal i Sametinget 2001, otryckt manuskript hos R. Backlund, Uppsala.

Svenska kyrkans samiska råd – Samiska rådet i Svenska kyrkan

I en skrivelse till Ombudsmötet 1993 från Styrelsen för Svenska kyrkans stiftelse för rikskyrklig verksamhet (SFRV) diskuteras förslag från Luleå stift om att inrätta ett samrådsorgan, eftersom den samiska befolkningen saknade egen fastställd representation i Svenska kyrkan.¹³ Samernas intressen hade dittills företrätts främst av samepräster, Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna och av samiska organisationer. Banbrytande insatser för samer i Svenska kyrkan gjordes av Bo Lundmark, som var kyrkoherde för samer 1979–1990 med hela landet som arbetsområde.

I SFRV:s skrivelse 1993 finner man att samerna har en annorlunda ställning än andra minoritetsgrupper och man konstaterar att samerna inte kan betraktas som enbart en språklig minoritet. Samerna har en unik situation som ”urbefolkning med traditionella näringar och levnadssätt, konflikter om markägande och en låg status”. Tillkomsten av Svenska kyrkans samiska råd/Samiska rådet i Svenska kyrkan 1996 kan sägas vara en del av försoningsprocessen på det organisatoriska området. Det blev ett led i synliggörandet av samerna i Svenska kyrkan. Ordförande under de första åren var Karin Rensberg-Ripa, som senare blev Kyrkokansliets handläggare för samiska frågor. Instruktionen för rådet hade tillstyrkts av Sametinget.¹⁴ En av uppgifterna enligt instruktionen var ”att med beaktande av samernas ställning som urbefolkning bevaka frågor rörande samernas rättsliga förhållanden i kyrka och samhälle, främst sådana som berör samernas lika-berättigande inom Svenska kyrkan, något som också bör ske i ett internationellt och ekumeniskt perspektiv”. Som exempel kan nämnas rådets deltagande i Europeiska kyrkokonferensens möte i Karasjok, Norge, 1998 om ”Spiritualitet och rättigheter” med deltagande av representanter från urfolk i olika delar av världen. I den deklaration som antogs av rådet och fördes vidare till SFRV:s styrelse uppmanas kyrkorna att stödja samerna i deras kamp för land och värdighet. På

---

¹³ Styrelsens för Svenska kyrkans stiftelse för rikskyrklig verksamhet skrivelse till Ombudsmötet 1993 (OStSkr 1993:512).

¹⁴ Ekström & Schött (2006) s. 49, 161.

ett viktigt sätt formuleras samisk identitet och spiritualitet i samklang med andra urfolks tänkande.

Vår identitet och kultur, vårt språk, vår livsfilosofi och vår andlighet är knuten till den totala balansen i skapelsen. Detta samband har gjort vår tillvaro möjlig trots de dominerande sociala, ekonomiska, politiska, kulturella och religiösa krafternas förtryck, utnyttjande och försök till assimilering.¹⁵

En dialog kring detta tänkesätt är en viktig del av försoningsprocessen.

Svenska kyrkans samiska råd/Samiska rådet i Svenska kyrkan kom att påverka utvecklingen på många sätt. Samspelet med Centralstyrelsen/Kyrkostyrelsen var inte alltid friktionsfritt, trots att rådet var kopplat till detta organ på riksplanet.¹⁶ I likhet med Sametingets relation till staten har inte heller Samiska rådet självbestämmanderätt med egen ekonomi, utan är underställt Kyrkostyrelsen.¹⁷

När det gällde Centralstyrelsens/Kyrkostyrelsens behandling av frågan om ratificeringen av ILO:s konvention 169 var rådet missnöjt med Svenska kyrkans hållning att inte tydligt förorda en omedelbar svensk ratificering, fastän Ombudsmötet 1993 gett styrelsen i uppdrag att uppvakta regeringen i frågan. Innehållet i konventionen från 1991 är att urfolken till fullo ska åtnjuta mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Till dessa räknas också skydd för urfolkens mark, kultur och miljö. Denna fråga fick ny aktualitet, med krav på tydligt kyrkligt ställningstagande, när en statlig utredning av Sven Heurgren om Sveriges anslutning till denna konvention publicerades 1999, *Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige: Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169*.¹⁸ Efter en överläggning 1999 frågade rådet i brev om Svenska kyrkan kan och vill vara de röstlösas kyrka. Rådet lämnade ett eget spontant remissyttrande över Sven Heurgrens utredning, där

¹⁵ Ekström & Schött (2006) s. 85, 165. Angående samisk skapelsesyn, se även Bo Lundmark, ”Som renen längtar till snöfläckar: Om samisk skapelsesyn”, *Tro och liv: Kvartals-tidskrift* 4 (2009).

¹⁶ Ekström & Schött (2006) s. 55.

¹⁷ Instruktion fastställd av Kyrkostyrelsen februari 2007, reviderad mars 2010.

¹⁸ *Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige: Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169*, Statens offentliga utredningar 1999:25 (Stockholm 1999).

man uttalade stöd för utredningens förslag.¹⁹ De nordliga stiften, som är representerade i rådet, såg också en ratificering som en viktig del av försoningsprocessen.²⁰ ILO 169 kom att bli en symbolfråga i debatten om kyrkans uppgift att vara en pådrivare i samhällsfrågor kring rätt och rättfärdighet för samerna som urfolk. Tveksamheten från statens sida gällde konventionens skrivning om samers besittningsrätt eller äganderätt till den mark man brukade. Samma tveksamhet finns givetvis också bland kyrkans företrädare.

Kunskapen om och medvetandegörandet om oförrätter från kyrkans sida fördjupades under 1990-talet. I olika sammanhang såg rådet som sin uppgift att tydligt företräda ett samiskt perspektiv. För att ge en historisk analys av Svenska kyrkans ansvar för det samiska folkets nervärdering beslöt Samiska rådet vid sammanträde i Arvidsjaur 1998 tillsätta en kommitté med Johannes Marainen (vice ordförande i rådet), Arne Andersson (stiftsadjunkt i Luleå stift) och Erik-Oscar Oscarsson (stiftsadjunkt i Härnösands stift). Deras rapport blev underlag för en motion till Kyrkomötet 2000 från biskoparna i Härnösand, Luleå och Västerås om den samiska befolkningens identitet i Svenska kyrkan (se nedan).

Av intresse att nämna är också rådets initiativ att belysa försoningsprocessen vid Svenska kyrkans riksmöte i Göteborg i juni 2000. Seminariet inleddes med ett föredrag om försoningsarbetet av Bo Andersson, ledare för värdegrundsforskningen vid Göteborgs universitet.²¹ I föredraget kallar han den långa raden av oförrätter som samerna utsatts för och inte haft möjlighet att påverka för "kulturmord". Han menar också att vid "bestämningen av förödmjukelse eller inte måste den förödmjukade ha tolkningsföreträde". Bo Andersson konstaterar bland annat följande: "Samhället har gjort obetydliga insatser för att skapa likvärdiga förutsättningar för samer och svenskar, där hänsyn tagits till allas lika värde och respekten för olikheten, och värdegrunden handlar i stora stycken just om rätten att vara olik men lika mycket värd."

19 Ekström & Schött (2006) s. 32, 163, 168.

20 Ekström & Schött (2006) s. 50.

21 Bo Andersson, "Försoning för att kunna börja om: Svenska kyrkan, Sveriges samer och uppgörelsen med det förgångna", i Bo Andersson (red.), *Samhällets demokratiska värdegrund: En fråga om mångfald, olikhet men lika värde* (Göteborg 2000) s. 145-158.

Att samhällets värdegrundsforskning tas upp vid kyrkans riksmöte är av betydelse för försoningsprocessen, som på detta sätt knyts till den allmänna debatten om mänskliga rättigheter. ”Erkännandet av allas lika värde, oberoende av annan eventuell olikhet, rör tankar om de grundläggande mänskliga rättigheterna som global ideologi.”²² I det pågående forskningsarbetet i Svenska kyrkan kring mänskliga rättigheter är det önskvärt att samernas situation bearbetas ytterligare.

Ett viktigt exempel för det fortsatta arbetet gavs vid riksmötet i Göteborg också genom den försoningsgudstjänst som hölls med det romska folket.

Regionala insatser i försoningsprocessen

Ett medvetet arbete för att synliggöra samer i Svenska kyrkan gjordes regionalt framför allt i Härnösands och Luleå stift. Vissa insatser har också gjorts i Göteborgs och Stockholms stift.²³

I Härnösands stift inrättades en arbetsgrupp för samiskt församlingsarbete 1995 och allt sedan dess har ett nära samarbete existerat med motsvarande kommitté i Nidaros bispedöme. På tre områden beslöt man utveckla ett samarbete på sydsamiskt område: sydsamisk mässa, gemensam kyrklig tidning och konfirmandarbete. En sydsamisk mässa med jojkinspirerad musik av Frode Fjellheim och text av sydsamiske prästen Bierna Leine Bientie togs i bruk i Brekken den 17 september 1995 under medverkan av biskoparna i Nidaros och Härnösand, Finn Wagle och Karl-Johan Tyrberg. Denna mässa eller delar av den blev en viktig del i utvecklandet av ett sydsamiskt gudstjänstliv.²⁴ Den användes också i Härnösands domkyrka vid en temadag om kyrkan och samerna den 2 oktober 1996 i samband med domkyrkans 150-årsjubileum. I temadagen deltog representanter för flera sameorganisationer, som presenterade sin inriktning och sitt arbete.

²² Andersson (2000) s. 153; se vidare Göran Gunner & Elena Namli (red.), *Allas värde och lika rätt: Perspektiv på mänskliga rättigheter* (Lund 2005); Göran Gunner (red.), *Människa är ditt namn: Om mänskliga rättigheter, mänsklig värdighet och teologi* (Stockholm 2007).

²³ Ekström & Schött (2006) s. 56ff.

²⁴ Erik-Oscar Oscarsson ”Sydsamisk gudstjänst”, i Urban Engvall (red.), *Mitt i världen, synligt för alla: Reflexioner kring gudstjänst: Tematiserade bibelmässor* (Härnösand 2001) s. 24ff.; Ekström & Schött (2006) s. 58f.

En viktig redovisning och bearbetning av det sydsamiska församlinglivet sker i *Daerpies Dierie: Sydsamiskt kyrkblad*, som ges ut sedan 1997 med Bierna Leine Bientie som redaktör, biträdd av Urban Engvall. Likaså har de återkommande samiska konfirmationslägren fått stor betydelse för att utveckla samisk kyrklig identitet.

Försoningsprocessen fick en genomlysning vid ett symposium i Ås, Jämtland, i april 1998. Föredragen finns återgivna i en skrift utgiven av Härnösands stiftshistoriska sällskap, *Försoning är ett sätt att börja om* (1999). Viktiga erfarenheter från Norge förmedlades av Bientie i föredraget ”Behov for forsoning”. Bientie klargör att försoningen ur samiskt perspektiv inte innebär att man nu förlåter personer i det förgångna som i sin blindhet handlat orätt, utan att samerna behöver höra från kyrkan i nutid att man tar avstånd från det som var orätt. Så bryts en ond cirkel.²⁵

I Luleå stift är det samiska inslaget i kyrkolivet påtagligt sedan gammalt. Redan har nämnts den roll Luleå stift spelade när försoningsprocessen fick en start 1992. En arbetsgrupp för samiskt arbete inrättades 2001. Ett viktigt symboliskt värde fick inslaget av jojk av Johan Märäk vid Kyrkomötets inledningsgudstjänst 1993 med den nye ärkebiskopen Gunnar Weman. Viktiga inslag i kyrkolivet är också en riklig förekomst av samisk kyrkokonst. Samarbete sker kontinuerligt med Härnösands stift och de nordliga stifteten i Norge, Finland och Ryssland.

Vid de samiska kyrkodagarna i Jokkmokk 2004 träffades en överenskommelse om gemensam satsning på projektet ”Samiskt kyrkoliv: Ett samverkansprojekt i Luleå och Härnösands stift”.²⁶ Detta projekt pågick till 2011 och i ledningen stod Ewerth Richardsson från Luleå stift och Urban Engvall från Härnösands stift. Syftet var att utveckla och presentera strategier för att främja samiskt kyrkoliv. Man ville pröva metoder för att samordna detta arbete med stiftens övergripande verksamhet så att det samiska kyrkolivet skulle kunna upplevas som en naturlig del av kyrkans hela arbete. Det fanns ett behov av att öka

---

²⁵ Bierna L. Bientie, ”Behov for forsoning”, i Urban Råghall (red.), *Försoning är ett sätt att börja om: Rapport från ett seminarium om försoningsprocessen mellan samer och kyrka och dess historiska bakgrund* (Härnösand 1999) s.7–14.

²⁶ Ekström & Schött (2006) s. 60f.; Ewerth Richardsson, *Samiskt kyrkoliv: Ett samverkansprojekt i Luleå och Härnösands stift* (Luleå 2008); Rapporter från resp. stiftskansli.

kunskapen om det samiska folket och dess historia, språk, näringar och kultur. Bland insatserna kan nämnas språk dagar, gudstjänstverkstäder och rekryteringsinsatser. För att utveckla arbetet lokalt utsågs tre församlingar per stift. Målsättningen var att arbetet skulle resultera i teologiskt förankrade skrivningar i församlingsinstruktioner och verksamhetsplaner för deltagande församlingar. En viktig inspiration för utvecklingen av försoningsprocessen har varit seminarier som Samiska rådet genomfört med den sydafrikanske prästen Michael Lapsley. Utifrån sydafrikansk erfarenhet kopplar Lapsley samman försoning med rättvisa. Försoning är detsamma som återupprättad rättvisa.²⁷

För Härnösands stift skapades i oktober 2012 ett samiskt resurs- och utvecklingscentrum i Västra Storsjöbygdens församling. Till detta centrum ska förhoppningsvis knytas tvåspråkig personal och en referensgrupp med strategiska uppgifter som ersättning av tidigare arbetsgrupp. Syftet är att utveckla arbetet med samiska frågor lokalt och i samverkan med en samordnare för minoritetsspråken på stifts nivå.

Eftersom Svenska kyrkan är stor markägare av skog i de nordliga stifteten är det viktigt att delta i en dialog med rennäringsringen. Ett seminarium i rennäringsfrågor för båda stifteten anordnades i april 2006 i Umeå i ett samverkansprojekt mellan egendomsförvaltningarna i Härnösands och Luleå stift. Det anses viktigt att kyrkan underlättar renbetet i kyrkans skogar.

Ett intressant lokalt projekt inom Luleå stift ägde rum i Vindelns församling under åren 2007–2010, ”Försoning och samexistens mellan människor – bofasta, sameer och andra som vistas i församlingen”. Temat hade som bakgrund tragiska mord i Åmsele 1988. Under ledning av diakon Birgit Hedman arbetade det framgångsrika projektet med årliga försoningsgudstjänster och samtal för försoning i dialoggrupper med betoning på lyssnande.²⁸

Från 2012 arbetar man i Luleå stift med ”Kunskap som grund för försoning” och planerar för seminarier i flera församlingar. Det handlar om identitetsfrågor och rättsfrågor rörande renskötsel och markä-

27 Om Lapsley, se bl.a. Johnsen & Skum (red.) (2013).

28 *Daerpies Dierie: Sydsamiskt kyrkblad: Sørsamisk kirkeblad* 4 (2010) s. 21; Slutrapport för projektet, Svenska kyrkan, Vindeln 2010; Anna Jonasson, ”Lyssnande skapar försoning”, *MM: Mångfaldens mosaik: En tidning om flerspråkighet* (2011) s. 16–17.

gande. Försoningsprocessen fortsätter alltså kontinuerligt kring olika frågeställningar.

Kyrkomötet 2000 och det samiska folkets identitet i Svenska kyrkan

Som ett led i den pågående försoningsprocessen väcktes en motion till Kyrkomötet 2000, ”Om den samiska befolkningens identitet i Svenska kyrkan”, av biskoparna Karl-Johan Tyrberg, Härnösand, Rune Backlund, Luleå, och Claes-Bertil Ytterberg, Västerås, som representerade stiftet inom den svenska delen av Sápmi.²⁹ Som bilaga till motionen lämnades en sammanställning av Lester Wikström, sakkunnig i samefrågor, med uttalanden om urbefolkningar vid kyrkliga konferenser samt i FN och FN-organ under 1990-talet. Tankarna i motionen anknöt till Samiska rådets inventering av frågeställningar. I motionen sägs att ”sanning och försoning hör samman. Ett klagörande av sammanhang i det förgångna kan ge material till en försoning i nutid. Genom ett sådant sanningssökande skapas ny historia med helande och gottgörelse och bidrag till en gemensam framtidstro.” Man vill framför allt fästa Kyrkomötets uppmärksamhet på tre områden där kyrkan och samerna är inne i en försoningsprocess och där ”konkreta åtgärder kan bidra till att verklig försoning skapas”. Det som lyfts fram är:

Människosynsfrågor

Det kristna budskapet visar på alla människors lika värde.

- När samer getts mindre människovärde genom rasbiologiskt tänkande och genom nedvärdering av den samiska kulturen har kyrkan inte tydligt ställt upp för den svagares rätt utan bidragit till nedvärderingen genom tystnad.

Språkfrågor och samisk spiritualitet

Tron måste uttryckas på det egna modersmålet och med eget kulturellt symbolspråk

- Kyrkan har i det förgångna misstänkliggjort samiska symboler och inte varit öppen för att införliva samiska symboler i det kristna gudstjänstlivet.

---

²⁹ Kyrkomötet 2000: Motion till Kyrkomötet (2000:32) av Karl-Johan Tyrberg m.fl. om den samiska befolkningens identitet i Svenska kyrkan, Kyrkolivsutskottets betänkande (2000:8); Andersson (2000) s.155f.; Ekström & Schött (2006) s. 50f.

- Kyrkan som ansvarig för skolväsendet har inte under de senaste hundra åren tillräckligt befrämjat bruket av de samiska språken.
- Kyrkan har inte prioriterat behovet av nya översättningar av Bibel, psalmbok och övriga kyrkliga böcker.

Rättsliga och etiska frågor

Kyrkan har en profetisk uppgift att ge röst åt den som inte kan göra sin röst hörd.

- Kyrkan har inte deltagit i ett erkännande av att orättvisor begåtts mot det samiska urfolket.
- När det gäller sedvanerätten till nyttjande av land och vatten har kyrkan inte gått före i en strävan att bekräfta viktiga etiska principer.

För att stärka den samiska identiteten i Svenska kyrkan vill motionärerna bland annat att man utreder möjligheterna för samisk representation i de kyrkliga organen på alla nivåer, att det i de kyrkliga utbildningarna sker ett aktivt lärande om samerna som urbefolkning i Sverige och att det ordnas ”regionala gudstjänster som får präglas av försoning och upprättelse”.

Kyrkomötet beslöt i enlighet med dessa förslag och därmed var Svenska kyrkans högsta beslutande organ delaktigt i försoningsprocessen.

Försoningsgudstjänst 2001

I tydlig anknytning till kyrkomötesmotionen år 2000 inbjöds till regional försoningsgudstjänst på Marie bebådelsedag den 25 mars 2001 i Undersåkers kyrka. Härnösandsbiskopen Karl-Johan Tyrberg ledde den sydsamiska mässan, där jojk tillsammans med andra symboliska handlingar tolkade försoningens innebörd.³⁰ Det centrala momentet i gudstjänsten var ett erkännande av Svenska kyrkans oförrätter gentemot samerna och detta fick formen av en rannsakan över hur kyrkan svikit sitt eget budskap. Samen Inger Mattsson påminde i en dialog om vad kyrkan är och står för (kursiverat nedan) och biskopen svarade med erkännande och bön om förlåtelse. Detta var ett uttryck för att den nutida kyrkan har del i en skuld som ligger kvar.

---

³⁰ *Samisk kyrka* (2003) s. 8f.; Lundmark (2011) s. 67.

Erkännande av Svenska kyrkans oförrätter gentemot samerna

I dag vill vi i Härnösands stift tydligt uttrycka den brist på tillit, öppenhet och respekt som kännetecknat många av Svenska kyrkans relationer till den samiska befolkningen. I vår historia har vi bidragit till att fördomar om samiskt liv bevarats och därmed förstärkt människors utsatthet.

Det kristna budskapet visar på alla människors lika värde.

När samer getts mindre människovärde har kyrkan ofta varit tyst och låtit människor ringaktas och särbehandlas.

Tron måste uttryckas på modersmålet och med eget kulturellt symbolspråk.

Så har vi som kyrka inte handlat i det förgångna. Samiska symboler har misstänkliggjorts och hindrats från att införlivas i kyrkans gudstjänstliv. När kyrkan hade ansvaret för skolan i vårt land verkade vi inte för det samiska språket.

Kyrkan har en profetisk uppgift att ge röst åt den som inte kan göra sin röst hörd.

Kyrkan har i förhållande till den samiska befolkningen försummat sin uppgift att visa på rätt, rättfärdighet, barmhärtighet och nästankärlek i ett gemensamt ansvar för allas möjlighet att arbeta och leva.

Försoning är ett uttryck för kärleken som den starkaste makten. Utan försoning finns ingen framtid.

Som kyrka erkänner vi att vi har del i den skuld som ligger kvar från det förgångna. Vi ber om förlåtelse för det som vi tänkt och gjort fel och för det som vi försummat.

Den försoning vi söker är att vi nu gemensamt kan bära dessa svåra erfarenheter och gå vidare i ömsesidig kärlek, respekt och tillit.

Symboliskt får vi nu lägga våra stenar vid korset i koret och visar genom denna vår vandring att vi vill vara med och gemensamt utmärka en framtida gemensam vandringsled, en försoningens väg i Jesu namn.

Alla i kyrkan hade en sten, som värmd av händerna lades ned vid ett fyrkantskors i koret. Därmed bildades ett litet röse som utmärker en vandringsled i väglös terräng. I nattvarden, försoningens måltid, möttes alla i den måltid som uttrycker gemenskap och hopp.

Gudstjänsten spelades in och sändes senare i radio.

Som nämnts hade en grupp från Samiska rådet formulerat vilka historiska oförrätter som borde nämnas och erkännas, där kyrkan hade svikit genom att delta i förtrycket eller genom att välja tystnad. Bönen om förlåtelse gällde alltså inte att befria tidigare förövare från skuld,

utan att ge uttryck för insikten att kyrkan i dag behöver bekänna sin del i kyrkans svek. Försoning kan därför sägas sträcka sig längre än till en bön om förlåtelse. Förlåtelse kan man be om, men kanske inte få. Försoning däremot kan aldrig vara en ensidig handling, utan kan bara ske i en relation.³¹ Alla måste inse att det som är gjort inte kan göras ogjort. Gudstjänsten ville visa på en framtidsväg där vi tillsammans tar emot försoning som en gåva. I den dialog som här återgetts ges en tolkning av försoningens innebörd: ”Den försoning vi söker är att vi nu gemensamt kan bära dessa svåra erfarenheter och gå vidare i ömsesidig kärlek, respekt och tillit.” Försoning är att kunna gå vidare tillsammans, att möta en gemensam framtid utan att det som var orätt får hindra gemenskapen. I försoningsgudstjänsten är erkännande ett huvudord. Genom erkännandet öppnas för en försoning och erkännandet utgör i sig en form av upprättelse. Ett helande kan ske i ömsesidighet och båda parter kan ta ansvar för en gemensam framtid.

Den form för erkännande som återgetts ovan har använts i andra gudstjänster i Härnösands stift för att påminna om att försoning är en pågående process. Också i Luleå stift, i Jokkmokk och Umeå, samt i Göteborg har firats gudstjänster med försoning som syfte.

Även om försoningsgudstjänsten 2001 har bedömts som viktig och positiv har det också påpekats att försoning är en process som aldrig avslutas. Det behövs en konkretisering av de sammanhang där kyrkan förbrutit sig mot det samiska folket både genom handlingar och genom passivitet. Likaså måste det följa gottgörelse i handling.³²

Samisk kyrka 2003

Som en lägesrapport 2003 om försoningsprocessen kan man se artikelsamlingen *Samisk kyrka: Nu är rätt tid för praktisk solidaritet med samerna*, utgiven i serien Mitt i församlingen (2003:4) med Urban Engvall som redaktör. I förordet konstaterar Engvall att en samisk kyrka fortfarande

31 Kjell-Åke Nordquist, ”Teologi, försoning och mänskliga rättigheter: Konflikt eller samverkan?”, i Göran Gunner (red.), *Människa är ditt namn: Om mänskliga rättigheter, mänsklig värdighet och teologi* (Stockholm 2007) s. 87.

32 Se t.ex. Urban Engvall, ”Flerspråkigt arbete i Härnösands stift: Rapport från utredning hösten 2008–våren 2009”, Härnösands stift 2009, s. 20.

är en utopi. Bara i ett fåtal lokala sammanhang där det finns kunskap och engagemang kan man säga att utvecklingen gått vidare efter kyrkomötesbesluten 2000.

Engvall visar att inflytande och makt för minoriteter inte garanteras i det svenska politiska systemet och att detta är en del av problematiken för trovärdigheten i en försoningsprocess. En viktig utgångspunkt måste vara en inkluderande kyrkosyn. ”En kyrka som tydligt är de utsattas kyrka, som tar parti för minoriteter, också mot etablerad makt, är på väg att bli genuin kyrka, kyrka ’i Kristus’.” Om minoriteter och utsatta ska garanteras reell makt på alla nivåer måste det till att börja med bli ”ett tillägg till den demokratiska ordning Svenska kyrkan för närvarande betraktar som omistlig”.³³ En försoningsprocess förutsätter möjlighet till förändring i gällande maktstrukturer. För närvarande är Svenska kyrkan inte villig till undantag för minoriteter när det gäller den representativa demokratin. För verkligt inflytande i kyrkolivet behövs en förändrad syn på vikten av samiskt inflytande på alla frågor i kyrkan.³⁴

Boken *Samisk kyrka* visar tydligt att samefrågorna har en gemensam nordisk kontext. Flera av artiklarna är skrivna av norrmän. För Sápmi är nationsgränsen oegentlig. Också när det gäller försoningsprocessen ger Norge förebilder. Sameprästen Bierna Leine Bienties föredrag från 1998 om ”Behov for forsoning” trycks här på nytt och förutsättningarna för en offentlig försoning klargörs.³⁵ Att samisk syn på ägande och skapelsen speglar en kristen förvaltarskapstanke framgår av Bienties artikel ”Det er landet som eier folket”. I samiskt tänkande är landet och det sociala livet primära storheter i förhållande till den enskilde. Allt liv levs i relationer.³⁶

Arbetet med en nordisk samekonvention presenteras och diskuteras i flera artiklar i *Samisk kyrka*. Därigenom aktualiseras Svenska kyrkans ansvar också för denna samepolitiska fråga.³⁷ Förslaget initierades

³³ *Samisk kyrka* (2003) s. 21.

³⁴ Ledare av Urban Engvall i *Daerpiet Dierie* 4:2012.

³⁵ *Samisk kyrka* (2003) s. 15ff.; tidigare tryckt i Urban Råghall (red.), *Försoning är ett sätt att börja om* (1999) s. 7ff.

³⁶ Bierna L. Bientie, ”Det er landet som eier folket”, i *Samisk kyrka: Nu är rätt tid för praktisk solidaritet med samerna* (Uppsala 2003) s. 22–30.

³⁷ *Samisk kyrka* (2003) s. 87ff.; se även Ekström & Schött (2006) s. 33f., 100.

av Nordiska samerådet och blev föremål för beslut av Nordiska rådet 1995. En expertgrupp arbetar med olika rättsfrågor rörande samerna som urfolk. Eftersom detta enligt internationell rätt innebär rätt till självbestämmande, behöver man definiera vad ett sådant självbestämmande innebär när det inte är fråga om statsbildning. När staterna etablerades skedde det på samiskt område. Det viktiga är att samerna är *ett* folk men bosatt i fyra stater. Samiska rättigheter får inte enbart knytas till rennäringen.

Arbetet har fortsatt och ett utkast redovisades 2005. Vid ett seminarium den 9 juni 2011 i riksdagens konstitutionsutskott var ärkebiskop Anders Wejryd inbjuden att tala över ämnet "Vårt gemensamma ansvar för att motverka orättvisa". Wejryd uttalar sig där för en ratificering av denna konvention och menar att vårt land "med levande mångfald" måste ha rum för minoritetsbehov.³⁸ Diskussionen om innebörden av samiskt självbestämmande fortsätter alltså både när det gäller ILO 169 och en nordisk samekonvention.

Samiska frågor i Svenska kyrkan

För att allsidigt belysa Svenska kyrkans arbete med samiska frågor och ge förslag till handlingsplan för framtiden tillsatte Kyrkostyrelsen en utredning i april 2005 som blev klar i november 2006, *Samiska frågor i Svenska kyrkan*. Utredare var Sören Ekström, tidigare generalsekretärare i Svenska kyrkan, med biträde av Marie Schött. Den bakgrund som tecknas i direktiven anknyter tydligt till en pågående försoningsprocess:

Det samiska folket är en ursprungsbefolkning. Alltifrån den tidigare kolonisationen och långt in på 1900-talet har övergrepp begåtts gentemot den samiska befolkningen. Svenska kyrkan har bidragit till detta. Både den svenska staten och Svenska kyrkan har under senare år vidgått dessa övergrepp. I de nordliga stiftet har anordnats försoningsgudstjänster.³⁹

³⁸ *Konstitutionsutskottets seminarium om en nordisk samekonvention* (Stockholm 2011).

³⁹ Ekström & Schött (2006) s. 141.

Utredningens utförliga bakgrundsteckning har redan använts i denna artikel när det gäller utvecklingen 1990–2006. Här ska nu nämnas några av utredningens överväganden och förslag med betydelse för den fortsatta försoningsprocessen.

- 1 Från olika sammanhang redovisas bidrag till en samisk teologi, bland annat med material från de samiska konfirmationslägren. För att stärka samisk identitet, kultur och teologi föreslås kyrkan anordna ”en hearing om samisk identitet och erfarenhet i relation till hur Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära uttrycks i dag, liksom om formerna för samiskt teologiskt arbete”.⁴⁰ Nedan redovisas den hearing som ägde rum 2011.
- 2 Svenska kyrkans information och kommunikation med samer bör utvecklas så att samer och samiska inkluderas. Kyrkans faktiska flerspråkighet måste återspeglas i kyrkans webbvärld.⁴¹
- 3 Svenska kyrkan bör stödja en positiv utveckling av det samiska språket, bland annat genom ett omfattande arbete med översättning av kyrkans böcker.
- 4 Samiskt kyrkoliv bör göras mer synligt i församlingarnas församlingsinstruktioner. Bland annat nämns det diakonala arbetet bland äldre, liksom ungdoms- och konfirmationsarbetet. Det samiska krisnätverket med telefonjour anges som exempel på Samiska rådets ansvar för akut själavård.⁴²
- 5 ILO 169 bör ratificeras, men samtidigt diskuteras problemen för både renskötande och icke renskötande samer. Samerådet betonar i sitt yttrande att Svenska kyrkan ska fungera som en plattform och en gemenskap för alla samer – renägande och icke renägande samer, samer såväl i som utanför samiska kärnområden, sedan länge medvetna samer och samer som nyligen identifierat sig som samer.⁴³
- 6 Samiska rådet bör tillsammans med stiftens ägna särskild uppmärksamhet åt de konflikter som finns inom det samiska folket.

---

⁴⁰ Ekström & Schött (2006) s. 83.

⁴¹ Ekström & Schött (2006) s. 90.

⁴² Ekström & Schött (2006) s. 96f.

⁴³ Ekström & Schött (2006) s. 99, 103.

Rådet bör då undersöka vilka förutsättningar som föreligger för Svenska kyrkan att bidra till en ökad förståelse och samverkan mellan dessa grupper.⁴⁴

- 7 Initiativ bör tas för fortsatta samtal om försoningens innebörd. Man menar att ett syfte är att förstå vad som har hänt och varför. Detta gäller både den som har förtryckt och den som förtryckts. De historiska motiven behöver klargöras också för den försvenskningsspolitik och den syn på ”lapp ska vara lapp” som vi i dag upplever kränkande och nedvärderande och nu måste betraktas som orätt. Men det räcker inte med att förstå. Med norsk förebild anger man moment i försoningsprocessen: orättfärdigheten måste erkännas, i princip och konkret, punkt för punkt. Om de som begått övergreppen inte själva kan erkänna dem – de kan ju ligga generationer tillbaka i tiden – så måste någon offentligt göra det på deras vägnar. På detta erkännande måste också följa önskan till bättring och nytänkande. I sitt yttrande på denna punkt framhåller Samiska rådet att ”försoningsprocessen måste innefatta och synliggöra alla samer och behöver verka i flera riktningar, också mellan olika grupper samer. Försoningens mål är att ena, att övervinna splittring.”⁴⁵ I den komplexa försoningsprocessen är enandet en aspekt. Överordnade mål i diskussionen gäller sanning, rättvisa och rättfärdighet.
- 8 En stark symbolisk betydelse för försoningsprocessen har det om Svenska kyrkan värdigt omhändertar de samiska kvarlevor, som nu förvaras i museer.⁴⁶
- 9 I Svenska kyrkans utbildningar ska det ske ”ett aktivt lärande omkring samerna som urbefolkning i Sverige, vad gäller språk, kulturell identitet, spiritualitet, rättsliga och etiska frågor”.⁴⁷
- 10 Ett aktivt rekryteringsarbete av samiska medarbetare bör ske på alla nivåer.⁴⁸

---

44 Ekström & Schött (2006) s. 103.

45 Ekström & Schött (2006) s. 105f.

46 Ekström & Schött (2006) s. 106.

47 Ekström & Schött (2006) s. 109.

48 Ekström & Schött (2006) s. 111.

- 11 Svenska kyrkan ska som markägare ta aktiv del i det utvecklingsarbete och de dialoger som pågår om samverkan och konflikter mellan rennäringen och annan markanvändning. Diskussion har skett bland annat om olika certifieringssystem för skogsbruket.⁴⁹
- 12 Svenska kyrkan ska främja en ekumenisk samverkan i samiskt kyrkoliv. Man noterar särskilt att samiskt kyrkoliv torde vara ”det enda exemplet på ett samarbete mellan Svenska kyrkans nationella nivå och den læstadianska väckelsens bägge huvudriktningar”. Ett samarbete inom Svenska Missionskyrkan har utvecklats sedan 1990-talet.⁵⁰
- 13 Sametinget har begärt att en icke-territoriell samisk församling ska bildas. Detta är ett uttryck för att man vill utveckla och stärka det kyrkliga arbetet. Utredningen menar att organisatoriska förändringar kan vara ett hjälpmedel. Dock anser man att ”eventuella förändringar måste ske på ett sådant sätt att Svenska kyrkans samlade ansvar för det samiska arbetet framgår tydligt”. Man framhåller att ”en starkare ställning för den samiska verksamheten i Svenska kyrkan” måste ”utformas så att de åtgärder som vidtas kan uppfattas som ett synligt uttryck för den försoning Svenska kyrkan vill åstadkomma”.⁵¹ I stället för en icke-territoriell samisk församling vill man föreslå en starkare ställning för Samiska rådet och bildande av ett representantskap för samiskt arbete i Svenska kyrkan. Man menar att en riksomfattande icke-territoriell församling komplicerar ansvaret på stifts- och lokalnivå. Man föreslår också en samisk representation i Kyrkomötet, dock utan rösträtt.

I en promemoria upprättad den 23 april 2008 redovisas Kyrkostyrelsens överväganden och åtgärder med anledning av utredningen *Samiska frågor i Svenska kyrkan*.⁵² På de flesta punkterna överensstämmer

---

49 Ekström & Schött (2006) s. 117.

50 Ekström & Schött (2006) s. 118.

51 Ekström & Schött (2006) s. 125.

52 ”Åtgärder med anledning av utredning om samiska frågor i Svenska kyrkan”, PM 23/4 2008 upprättat av Anders Lindberg, Dnr Ks 2006:989, Kyrkokansliet, Uppsala.

Kyrkostyrelsens beslut med utredningens förslag. Dock avvisas förslagen om särskild samisk representation och plats i Kyrkomötet. Man anser att Samiska rådet fyller uppgiften att ”inom Svenska kyrkan tala för och verka inom det samiska kyrkolivet och dess behov”. Ansvaret på nationell nivå när det gäller samiska frågor fortsätter alltså att ligga på Samiska rådet men detta organ är underställt Kyrkostyrelsen och kan därför inte sägas ha tilldelats egen makt och självständighet.

Flerspråkig kyrka

I tydlig anknytning till försoningsprocessen mellan kyrkan och den samiska befolkningen har under de senaste åren företagits utredningar om Svenska kyrkans ansvar för de språkliga minoriteterna. Att minoritetsfrågorna behandlas tillsammans hör ihop med en strävan både nationellt och regionalt att se samman kyrkans arbete med sina minoriteter, framför allt de teckenspråkiga och de nationella minoriteterna sverigefinnar och samer. En bearbetning av Svenska kyrkans ansvar för de nationella minoriteterna har skett både i Härnösands stift genom Urban Engvalls utredning ”Flerspråkigt arbete i Härnösands stift”, 2009, och genom ett policydokument utarbetat på Kyrkokansliet, *En flerspråkig kyrka: Policy och mål för Svenska kyrkans arbete på andra språk än svenska* (2010) med Svante Ewalds som huvudförfattare.

Som redan nämnts konstaterades i diskussionen om samisk representation i Svenska kyrkan att samer genom sin ställning som urfolk inte kan betraktas som enbart en språklig minoritet. Det finns dock mycket som motiverar en gemensam analys och bearbetning i Svenska kyrkans förhållningssätt till de språkliga minoriteterna. Detta sker i båda dessa utredningar.

I utredningen i Härnösands stift förekommer en diskussion kring begreppet *minoritet* som kan upplevas nedvärderande när det blir utpekande och särskiljande.⁵³ Engvall reflekterar över hur språk och begrepp kan vara ”delar i särskiljande eller inkluderande processer”.

⁵³ Urban Engvall, ”Flerspråkigt arbete i Härnösands stift: Rapport från utredning hösten 2008–våren 2009”, opublicerad rapport, Härnösands stiftskansli (2009). s. 9.

Att betecknas som minoritet kan också föra med sig en stigmatisering, ett utpekande som socialt avvikande, en stämpling som annorlunda, av den enskilde och av minoritetsgruppen. I stigmatiseringsprocessen finns även en ömsesidighet. Det är inte bara den stämplade som drabbas. Också den som håller i stämpeln förminskas som människa, vilket kan ta sig uttryck i diskriminering, fördomar, avståndstagande och bristande medkänsla.

Språkfrågan bör alltså uppmärksammas i försoningsprocessen. Det kan i en del sammanhang vara en uppgift att mer tala om flerspråkighet än om minoritet, eftersom minoritet visar på marginalisering och flerspråkighet på positiv mångfald.

Också begreppet *integrering* kan missbrukas. Det är människor som står utanför som ska integreras. Begreppet *inkludering* visar bättre att det handlar om att synliggöra, erkänna och delaktiggöra människor som redan finns i församlingen. Man kan säga att Kyrkoordningen från år 2000 har bidragit till ett mer inkluderande förhållningssätt. Utredaren betonar också att det enligt Kyrkoordningen är församlingen som har ansvaret för den flerspråkiga verksamheten och inte minoriteterna själva. Inte heller stiftet eller stiftssamfälligheterna har längre det huvudansvar som man hade tidigare.

När det gäller den samiska språkutvecklingen har Svenska kyrkan bidragit positivt genom att etablera ett samiskt skriftspråk och genom att översätta kyrkans böcker till de olika samiska språkliga varieteterna. Men Svenska kyrkan har också tidvis under försvenskningen deltagit i förtrycket av både språk och identitet. I dag är huvudfrågan hur kyrkan kan inkludera minoritetsspråk i sin ordinarie verksamhet. Detta kan bli en del av försoningsprocessen.

Ett särskilt motiv för kyrkans arbete på detta område hör samman med kallelsen att möta människor i utsatthet. Att vara i minoritet ”är i sig ofta förenat med utsatthet – språkligt, kulturellt, politiskt etc. – i form av diskriminering och brist på makt”.

Försoning och rättvisa hör ihop – det lär oss försoningsprocesser världen över. Utredningen i Härnösands stift föreslår i ett handlingsprogram en ny uppläggnings av det flerspråkiga arbetet i stiftet, som bättre ska kunna förverkliga den beskrivna målsättningen.

Policydokumentet *En flerspråkig kyrka*, som utarbetats på Kyrkokansliet 2010, bygger på samma grundsyn som utredningen i Härnösands

stift. Inkludering är ett huvudord. Man betonar att ansvaret för verksamheten på andra språk är ”ett gemensamt ansvar för hela församlingen. Då minoriteterna erkänns och synliggörs blir det också möjligt att upptäcka minoriteternas bidrag till församlingens liv”. Man vill dock betona att inkludering inte får förväxlas med assimilering. Verksamheten ska inte gå upp i det gemensamma men ”betraktas som en likvärdig del av församlingens ordinarie verksamhet”.⁵⁴ Man förespråkar att församlingen strävar

efter att förverkliga sig som en inkluderande flerspråkig gemenskap, där de olika språkliga grupperna inte längre uppfattar sig som offer för diskriminering (vilket ju kan vara en belönad position som det inte är självklart att man vill lämna) utan som aktiva, medskapande och medansvariga i kyrkans gemensamma liv.⁵⁵

Policydokumentet vill alltså visa på det ömsesidiga ansvaret som en grund för en kontinuerlig försoningsprocess. När det gäller de språkliga minoriteternas plats i kyrkans demokratiska beslutsstruktur finner man det orealistiskt att detta skulle kunna säkerställas genom den vanliga nomineringen. Genom arbetsgrupper och referensgrupper kan delaktighet och inflytande garanteras.⁵⁶

Policydokumentet anknyter till Svenska kyrkans kommunikationsvision som vill bidra till positiva relationer och glädje hos alla över att tillhöra kyrkan. Man bör fråga sig: ”Hur kan Svenska kyrkan i enlighet med sina kärnvärden träda fram som en *närvarande* och *öppen* kyrka som förmedlar *hopp* även i mötet med mångfalden av språk, kultur, tradition, nationalitet och etnicitet?”⁵⁷ Policydokumentet konstaterar att det är av avgörande betydelse att ”försoningsprocessen förs vidare med konkreta åtgärder, som gör det möjligt för samer och romer att vara inkluderade i Svenska kyrkan”. Man pekar på att delaktighet och inflytande hänger ihop.⁵⁸

⁵⁴ *En flerspråkig kyrka: Policy och mål för Svenska kyrkans arbete på andra språk än svenska* (Uppsala 2010) s. 29f.

⁵⁵ *En flerspråkig kyrka* ... (2010) s. 37.

⁵⁶ *En flerspråkig kyrka* ... (2010) s. 39f.

⁵⁷ *En flerspråkig kyrka* ... (2010) s. 44.

⁵⁸ *En flerspråkig kyrka* ... (2010) s. 14. För info ger Svenska kyrkan i mars 2011 ut *MM*:

I en remissammanställning ställer sig de flesta stiftens bakom policydokumentet. Dock menar Lunds stift att minoritetsspråkens egna organisationer bör ta mer ansvar för gudstjänstlivet på sina språk. Likaså menar Luleå stift att en försoningsprocess inte bara rör samer och romer, utan också teckenspråkiga och meänkielispråkiga.⁵⁹

Genom beslut i Kyrkostyrelsen den 14 juni 2012⁶⁰ sker en satsning på flerspråkigt arbete enligt förslagen i policyn *En flerspråkig kyrka*. Man beslutar om en treårig satsning 2013–2015 från nationell nivå för att stödja det flerspråkiga arbetet i stift och församlingar och för att utveckla det flerspråkiga arbetet på kort och lång sikt. Den nationella nivån ska bland annat ”inspirera till reflektion över Svenska kyrkans självbild, identitet och uppdrag som en flerspråkig kyrka, liksom till teologisk bearbetning av de influenser som olika grupper tillför Svenska kyrkan”. Kyrkostyrelsen beslutar också att rekommendera stiftens att anta policyns målsättningar och uppmana församlingarna att göra detsamma. Kyrkokansliet ska vidareutveckla ”Svenska kyrkans förhållningssätt i förhållande till språkliga minoriteter, urfolk och personer med funktionsnedsättningar, i enlighet med Sveriges folkrättsliga åtaganden på området”. På olika sätt ska Kyrkokansliet erbjuda stiftens insatser och mötesplatser som ”synliggör det flerspråkiga arbetet och ökar språkliga minoriteters delaktighet och inflytande i Svenska kyrkan”.

Beslutets formuleringar uttrycker en förnyad vilja att aktivt arbeta på nationell nivå med minoriteternas inkludering. Detta sker också som en uppföljning av en viktig konferens hösten 2011 i Kiruna om samerna och Svenska kyrkan.

Mångfaldens mosaik: En tidning om flerspråkighet.

59 ”Remissammanställning: Policy och mål för Svenska kyrkans arbete på andra språk än svenska”, PM 12/9 2011 upprättat av Marie Nordström, Dnr Ks 2010:988, Kyrkokansliet, Uppsala.

60 Kyrkostyrelsen, protokoll 14/6 2012 §84, Kyrkokansliet, Uppsala; ”Insatser för att främja och utveckla Svenska kyrkans flerspråkiga arbete”, PM 14/5 2012 upprättat av Kaisa Syrjänen Schaal, Kyrkokansliet.

Ságastallamat 2011

Utredningen *Samiska frågor* 2006 hade föreslagit en hearing om samisk identitet och erfarenhet i relation till hur Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära uttrycks i dag. Som uppföljning av detta förslag hade Teologiska kommittén och Samiska rådet förberett den konferens som ägde rum i oktober 2011 i Kiruna. För att inte associeras med överhetsperspektiv ville man i styrgruppen för konferensen undvika ordet *hearing* och i stället använda det samiska ordet *ságastallamat* som betyder samtal och lyssnande.

Det övergripande syftet med konferensen var att

klarlägga hur Svenska kyrkan tydligare ska kunna inkludera samiskt liv, samisk andlighet och samisk kultur i sin verksamhet. Det handlar både om att samer (av olika kategorier) ska känna sig mera hemma i Svenska kyrkan och att Svenska kyrkan ska lära av samernas andliga erfarenheter.⁶¹

En utförlig rapport återger starka berättelser som förmedlar erfarenheter av hat och oförståelse, hotet från exploateringar, smärtan i att förlora mark och levnadssätt. Minnen av kränkningar tolkades bland annat i bilder av konstnären Barbro Poggats. Det fanns också berättelser som präglades av hopp och glädje i ett nu pågående arbete att synliggöra samer i kyrkolivet.

Bo Lundmark framhöll i sitt föredrag om den læstadianska väckelsen att denna rörelses negativa inställning till jojken och trumman som uttryck för tro och bön inte går att finna hos Læstadius själv. Därför kan det vara en uppgift inom försoningsprocessen att samtala om detta med nutida företrädare för den læstadianska väckelsen. Jojken, samernas ”uregna” sångsätt, och trumman hör nära samman med samisk identitet.⁶²

Positiva erfarenheter från gudstjänstverkstäder med samiskt språk och symboler redovisades av Eva Teilus Rehnfeldt, ordförande i den samiska referensgruppen i Härnösands stift. Hon menade att Svenska kyrkan genom detta arbete insett hur det samiska berikar gudstjänsten.⁶³

61 *Rapport från Ságastallamat, en konferens om samerna och Svenska kyrkan, i Kiruna den 11–13 oktober 2011* (2012), <www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=899745>, 6/10 2015, s. 6.

62 *Rapport från Ságastallamat ...* (2012) s. 23. Se även Bo Lundmark, ”Från trumman till korset: Om väckelsens vindar över Sápmi”, *Norrbottnen* (2008) s. 263f.

63 *Rapport från Ságastallamat ...* (2012) s. 12f.

Konferensen fick starka impulser från Norge, där man kommit längre i betoningen av samer som urfolk. Tore Johnsen, generalsekreterare i Samisk kirkeråd i Den norske kirke, visade hur den globala kontextuella teologin kan inspirera till samisk befrielsesteologi, när kyrkans auktoritet använts av den koloniserande staten för att göra urfolket maktlöst. Det behövs en större medvetenhet om vad det betyder att vara kyrka i Sápmi där samer frigörs ”att ta tillbaka sin egen erfarenhet”.⁶⁴ Det behövs en ny fas av dekolonisation – att man lämnar kolonistatörens syn och myndiggör samiskt synsätt.

Samtalen under konferensen handlade om hur

kyrkan tillsammans med samerna skulle kunna göra mer, dock inte som flerspråkig kosmetika utan som uttryck för solidaritet och gemenskap och som delar i en försoningsprocess. Dit hör hanteringen av samiska kvarlevor (där ett stort ansvar vilar på staten) och en tydlig uppgörelse med rasbiologiskt tänkande.⁶⁵

När det gäller kyrkans ansvar för historiska oförrätter mot samerna var det många deltagare som uppfattade ärkebiskop Anders Wejryds yttrande som otydligt. Han skilde inte på olika former av ansvar för det förgångna – det ansvar vi inte kan ta på individuell och personlig nivå för förfäders försyndelser och den skuld som fortfarande vilar på oss som kyrka och samhälle när det gäller övergrepp och förtryck mot samerna.⁶⁶

Konferensen utmynnade i många framtidstankar.⁶⁷ Bland annat önskade man en förstärkt kommunikation mellan Sametinget och Samiska rådet i Svenska kyrkan. Exempel från Norge var viktiga, till exempel betoningen av samer som urfolk. I svensk lagstiftning räknas samerna som en minoritet bland andra minoriteter. En av de sammanfattande punkterna handlar om behovet av fortsatt bearbetning: ”Samerna behöver få sätta ord på förluster och smärta i ett lyssnande, solidariskt och engagerat sammanhang. Detsamma gäller upplevelser av att vara

---

64 *Rapport från Sägastallamat ...* (2012) s. 26ff.

65 *Rapport från Sägastallamat ...* (2012) s. 24.

66 *Rapport från Sägastallamat ...* (2012) s. 54f.

67 *Rapport från Sägastallamat ...* (2012) s. 57f.

offer, att fastna i en offerroll.” Flera deltagare menade att kyrkan bör verka för gottgörelse, en kompensation för historiska oförrätter. Det är viktigt med ett kyrkligt engagemang i samiska rättvisefrågor och rättighetsfrågor.⁶⁸ Utifrån sydafrikanskt befrielse-teologiskt tänkande formulerades försoning som återupprättad rättvisa. För att gå vidare behövs en framtidsinriktning som präglas av ömsesidigt ansvar och av hopp som innebär att inte ge upp.

Ordföranden för Teologiska kommittén, Carl Reinhold Bråkenhielm, formulerade i sin avslutning ett önskemål: ”Fördjupade kunskaper behövs, det behövs forskning om det mörka och om det konstruktiva. Det kanske behövs en vitbok om förhållandet mellan kyrkan och samerna”. Man kan se Sägastallamat i Kiruna 2011 som en viktig nystart i försoningsprocessen.

Ny satsning på minoritets- och urfolksfrågor

Som en följd av Sägastallamat i Kiruna utarbetade Kaisa Huuva, handläggare för samiskt kyrkoliv på Kyrkokansliet, en PM den 4 januari 2012, ”Fortsatt försoningsarbete mellan Svenska kyrkan och den samiska befolkningen”, som belyser hur man arbetat med försoning i olika kontexter. Sydafrikanen Michael Lapsley som arbetat med försoningsprocesser också i Sverige menar att människors berättelser utgör ny kunskap och är en förutsättning för en försoning. Men det som berättas måste också bekräftas. Huuva hänvisar också till forskning kring teologi, försoning och mänskliga rättigheter, där det hävdas att det alltid är sanningen som är det drivande motivet i en försoningsprocess och att förändring utgör en nödvändig förutsättning.⁶⁹ I Huuvas PM ges exempel på försoningsprocesser med urfolk i olika delar av världen och hon uppehåller sig särskilt vid Norge. Där använde ”staten och kyrkan sig av internatskolor för att få urfolksbarn att glömma sitt språk, sin kultur och sin identitet och få dem att bli goda norrmän”. I *Strategiplan for samisk kirkeliv* (2011) har Den norske kirke ”anlagt ett strukturellt perspektiv på dialog- och försoningsar-

⁶⁸ *Daerpies Dierie* 4:2011.

⁶⁹ Nordquist (2007) s. 93.

betet och man menar att det som är viktigast är att skapa strukturer, ramar och relationer för det samiska arbetet som 'verkar försonande och främjar ett likvärdigt deltagande'.⁷⁰ Som en uppföljning av Sägastallamat drar Huuva slutsatsen att Svenska kyrkan genom historisk forskning bör undersöka kyrkans roll och de eventuella kränkningar man begått mot den samiska befolkningen. Det är också viktigt att Svenska kyrkan tar ställning i samhällsfrågor som har betydelse för den samiska befolkningen, till exempel ett ställningstagande för de samiska urfolksrättigheterna.

Förslagen till åtgärder efter Sägastallamat präglas av eftertanke och självrannsakan. Teologiska kommittén och Samiska rådet förbereder ett åtgärdspaket.⁷¹ Kyrkokansliets PM av den 19 mars 2012, "Förslag till åtgärder beträffande samerna och Svenska kyrkan", utarbetat av Göran Möller, Kaisa Syrjänen Schaal och Kaisa Huuva, anger som förutsättning för det fortsatta arbetet att

försoningsarbetet mellan Svenska kyrkan och samerna måste bygga på ömsesidig respekt och förtroendeskapande dialog. Försonande effekt kan bara uppnås om den fortsatta processen utformas gemensamt med samiska företrädare. Annars finns det risk för att kyrkan som organisation uppfattas som den starkare parten som vidtar åtgärder *för* samer och inte *tillsammans med* samerna. Det är också viktigt att de åtgärder som vidtas har hög trovärdighet och respekterar det samiska folkets urfolksrättigheter. Mot denna bakgrund har det bedömts som nödvändigt att olika förslag till åtgärder är väl förankrade i Samiska rådet.

Förslagen till Kyrkostyrelsen i sammanfattning:

- 1 Utveckling av strategi för att främja försoning.
- 2 Historisk kartläggning – en vitbok – genom projekt vid Umeå universitet om de orättfärdigheter som förekommit.
- 3 Insamling av vittnesbörd om senare tidens övergrepp, bland annat erfarenheter från nomadskolorna.

---

⁷⁰ "Fortsatt försoningsarbete mellan Svenska kyrkan och den samiska befolkningen", PM 4/1 2012, upprättat av Kaisa Huuva, Kyrkokansliet, Uppsala, s. 9.

⁷¹ Teologiska kommittén, protokoll, 3/2 2012; Samiska rådet, protokoll 8/2 2012, 24/5 2012; "Förslag till åtgärder beträffande samerna och Svenska kyrkan", PM 19/3 2012 upprättat av Göran Möller, Kaisa Syrjänen Schaal och Kaisa Huuva, Kyrkokansliet.

- 4 Samtal på lokal nivå. Kyrkokansliet tar fram material.
- 5 Satsning på barn och unga, inte minst samiska konfirmandläger.
- 6 Stöd åt samernas rättigheter som urfolk. Kyrkokansliet tar fram principer för hur Svenska kyrkan ska arbeta i enlighet med FN:s urfolksdeklaration som antogs 2007. Överväga hur Svenska kyrkan ska förverkliga rekommendationer från Kyrkornas världsråd och Lutherska världsförbundet, som arbetar aktivt med stöd för urfolk. Man vill också stärka Samiska rådets roll i internationella kyrkliga sammanhang. Insatser behövs för att öka medvetenheten och kunskapen om urfolksfrågor inom Svenska kyrkan. Som markägare bör Svenska kyrkan vara ett gott exempel för andra aktörer genom att respektera samers urfolksrättigheter. Kansliet bör undersöka möjligheterna till förändring av skogscertifiering, så att den respekterar urfolksrättigheter.
- 7 Teologiska samtal kring ”människans förhållande till naturen och vad det innebär att leva som undertryckt och marginaliserad i samhället.” Man vill också komma med förslag till hur samisk andlighet kan synliggöras i kyrkans gudstjänstliv.
- 8 Framtagande av material för dialog om samiska frågor och försoning för användning i stift och församling. Fortsatt översättningsarbete av kyrkliga böcker till olika samiska språkvarieteter är viktigt.
- 9 Kyrkomötets ledamöter bör medvetandegöras om de samiska frågorna.

Kyrkostyrelsens arbetsutskott beslöt den 29 mars 2012 att ställa sig bakom de föreslagna åtgärderna och uppdrog genomförandet åt generalsekreteraren.⁷² Tillsammans med kyrkostyrelsens beslut den 14 juni 2012 om ”Insatser för att främja och utveckla Svenska kyrkans flerspråkiga arbete” sker nu en omfattande satsning på nationell nivå på minoritets- och urfolksfrågor med utvärdering 2015. Försoningsprocessen fortsätter alltså i ett handlingsprogram, som bör leda till konkreta resultat på några områden. Ett vitboksprojekt med historisk

---

⁷² Kyrkostyrelsens arbetsutskott, protokoll 29/3 2012 §40; Pressmeddelande 14/6 2012; *Daerpiés Dierie* 3:2012, s. 4.

dokumentation av övergrepp mot samerna är igångsatt vid Umeå universitet under ledning av professor Daniel Lindmark. En samtalsgrupp om samisk andlighet har också påbörjat sitt arbete.⁷³

En genomgång av initiativ, beslut och insatser sedan 1990 visar att det fortfarande återstår att konkret tydliggöra vad försoning innebär i Svenska kyrkans relation till sin samiska befolkning. Steg i försoningsprocessen är fortfarande obearbetade. Exempel och erfarenheter från Norge både nationellt och lokalt bör kunna tillämpas i svensk kontext.⁷⁴ För att inte bara upprepa ett erkännande av försyndelser och försummelse behöver Svenska kyrkan analysera vilka omständigheter som hindrar en djupgående förändring. Viljan till försoning måste visas i handling, kanske genom aktiv påverkan av samhället utifrån kyrkans värderingar. Genom synliggörande stärks det som är gemensamt. I samtal och lyssnande skapas enhet om vägen framåt.

Källor och bearbetningar

Otryckta källor

Backlund, Rune. Tal i Sametinget 1993, 1996, 2001, otryckta manuskript hos R. Backlund, Uppsala.

Engvall, Urban. ”Flerspråkigt arbete i Härnösands stift: Rapport från utredning hösten 2008–våren 2009”, opublicerad rapport, Härnösands stiftskansli (2009).

”Fortsatt försoningsarbete mellan Svenska kyrkan och den samiska befolkningen”, PM 4/1 2012, upprättat av Kaisa Huuva, Kyrkokansliet, Uppsala.

”Förslag till åtgärder beträffande samerna och Svenska kyrkan”, PM 19/3 2012 upprättat av Göran Möller, Kaisa Syrjänen Schaal och Kaisa Huuva, Kyrkokansliet, Uppsala.

”Insatser för att främja och utveckla Svenska kyrkans flerspråkiga arbete”, PM 14/5 2012 upprättat av Kaisa Syrjänen Schaal, Kyrkokansliet, Uppsala.

”Instruktion för Samiska rådet i Svenska kyrkan”, 2007, bearb. 2010, Kyrkokansliet, Uppsala.

Kyrkomötet 2000, handlingar.

Kyrkostyrelsen, protokoll 2012, Kyrkokansliet, Uppsala.

Kyrkostyrelsens arbetsutskott, protokoll 2012, Kyrkokansliet, Uppsala.

Ombudsmötet 1993, handlingar.

---

⁷³ Teologiska kommittén, protokoll 12/6 2012, 11/10 2012.

⁷⁴ Se exempel i Johnsen & Skum (red.) (2013).

- ”Remissammanställning: Policy och mål för Svenska kyrkans arbete på andra språk än svenska”, PM 12/9 2011 upprättat av Marie Nordström, Dnr Ks 2010:988, Kyrkokansliet, Uppsala.
- Samiska rådet i Svenska kyrkan, protokoll 2012, Kyrkokansliet, Uppsala.
- Styrelsens för Svenska kyrkans stiftelse för rikskyrklig verksamhet skrivelse till Ombudsmötet 1993 (OStSkr 1993:512).
- Teologiska kommittén, protokoll 2012, Kyrkokansliet, Uppsala.
- ”Åtgärder med anledning av utredning om samiska frågor i Svenska kyrkan”, PM 23/4 2008 upprättat av Anders Lindberg, Dnr Ks 2006:989, Kyrkokansliet, Uppsala.

Tryckta källor och bearbetningar

- Andersson, Bo. ”Försoning för att kunna börja om: Svenska kyrkan, Sveriges samer och uppgörelsen med det förgångna”, i Bo Andersson (red.), *Samhällets demokratiska värdegrund: En fråga om mångfald, olikhet men lika värde* (Göteborg 2000) s. 145–158.
- Bientie, Bierna L. ”Behov for forsoning”, i Urban Råghall (red.), *Försoning är ett sätt att börja om: Rapport från ett seminarium om försoningsprocessen mellan samer och kyrka och dess historiska bakgrund* (Härnösand 1999) s.7–14.
- Bientie, Bierna L. ”Det er landet som eier folket”, i *Samisk kyrka: Nu är rätt tid för praktisk solidaritet med samerna* (Uppsala 2003) s. 22–30.
- Daerpies Dierie: Sydsamiskt kyrkblad: Sørsamisk kirkeblad.*
- Ekström, Sören & Marie Schött. *Samiska frågor i Svenska kyrkan*, Svenska kyrkans utredningar 2006:1 (Stockholm 2006).
- En flerspråkig kyrka: Policy och mål för Svenska kyrkans arbete på andra språk än svenska* (Uppsala 2010).
- ”Försoning och samexistens mellan människor – bofasta, samer och andra som vistas i församlingen”, slutrapport av Birgit Hedman om ett projekt i Vindelns församling 2007–2010.
- Gunner, Göran & Elena Namli (red.). *Allas värde och lika rätt: Perspektiv på mänskliga rättigheter* (Lund 2005).
- Gunner, Göran (red.). *Människa är ditt namn: Om mänskliga rättigheter, mänsklig värdighet och teologi* (Stockholm 2007).
- Johnsen, Tore & Line M. Skum (red.). *Erkjenne fortid – Forme framtid: Innspill til kirkelig forsoningsarbeid i Sápmi* (Stamsund 2013).
- Jonasson, Anna. ”Lyssnande skapar försoning”, *MM: Mångfaldens mosaik: En tidning om flerspråkighet* (2011) s. 16–17.
- Konstitutionsutskottets seminarium om en nordisk samekonvention* (Stockholm 2011); även tillgänglig via riksdagens hemsida, <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/Konstitutionsutskottets-semina_GZ0WRFR4/?html=true>.
- Lundmark, Bo. ”Från trumman till korset: Om väckelsens vindar över Sápmi”, *Norrboten* (2008) s. 254–265.

- Lundmark, Bo. ”Som renen längtar till snöfläckar: Om samisk skapelsesyn”, *Tro och liv: Kvartalstidskrift* 4 (2009).
- Lundmark, Bo. ”O må vi vakna upp! Samerna, svenska kyrkan och frikyrkorna under 1900-talet”, *Kyrkohistorisk årsskrift* (2011) s. 61–73.
- Lundmark, Lennart. *Så länge vi har marker: Samerna och staten under sexhundra år* (Stockholm 1998).
- Marainen, Johannes. ”Samisk identitet”, i Bo Claesson (red.), *Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter* (Göteborg 2003) s. 219–226.
- Nordquist, Kjell-Åke. ”Teologi, försoning och mänskliga rättigheter: Konflikt eller samverkan?”, i Göran Gunner (red.), *Människa är ditt namn: Om mänskliga rättigheter, mänsklig värdighet och teologi* (Stockholm 2007) s. 80–98.
- Oscarsson, Erik-Oscar. ”Sydsamisk gudstjänst”, i Urban Engvall (red.), *Mitt i världen, synligt för alla: Reflexioner kring gudstjänst: Tematiserade bibelmässor* (Härnösand 2001).
- Oscarsson, Erik-Oscar. ”En skola för samerna: Tiden och synsätts påverkan på ett folk”, i Bo Claesson (red.), *Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter* (Göteborg 2003) s. 149–165.
- Richardsson, Ewerth. *Samiskt kyrkoliv: Ett samverkansprojekt i Luleå och Härnösands stift: Halvtidsrapport* (Luleå 2008).
- Råghall, Urban (red.). *Försoning är ett sätt att börja om: Rapport från ett seminarium om försoningsprocessen mellan samer och kyrka och dess historiska bakgrund* (Härnösand 1999).
- Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige: Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169, Statens offentliga utredningar 1999:25* (Stockholm 1999).
- Samisk kyrka: Nu är rätt tid för praktisk solidaritet med samerna* (Uppsala 2003).
- Svenska kyrkans samiska råd: Betänkande från arbetsgruppen om den samiska befolkningens representation i Svenska kyrkan, Svenska kyrkans utredningar 1995:3* (Uppsala 1995).

Internetkällor

- Rapport från Sägastallamat, en konferens om samerna och Svenska kyrkan, i Kiruna den 11–13 oktober 2011* (2012), <www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=899745>, 6/10 2015.

Karl-Johan Tyrberg, f.1936, biskop emeritus, teologie doktor i kyrkohistoria i Lund. Domprost i Härnösand 1989–1991 och biskop i Härnösands stift 1991–2001, dessförinnan församlingspräst i Lunds stift från 1962. Förutom doktorsavhandlingen *Lekmannaverksamheten och församlingens förnyelse: Debatter och strävanden inom Lunds stift 1848–omkr. 1860* (1972) har han publicerat ett flertal artiklar om kyrkliga ämnen, t.ex. diakoni och frivilligarbete. Han var aktiv i försoningsprocessen mellan Svenska kyrkan och samerna under åren i Härnösand.
karl.johan.tyrberg@telia.com

Sammanfattningar på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska

Soabadanproseassa Ruota girku ja sámiiid gaskkas: Álgagat ja bijut 1990–2012

Gaskavuohhta Ruota girku ja sámii álbmoga gaskkas daid mañemus jahkelogiid sáhtta čilgejuvvot soabadanproseassan viiddis oaiviliin. Dán artihkkalis addo kommenterejuvvon dokumentašuvdna dáhpáhusain Ruota girku čalmmiin. Eareliiggániid čilgehuvvojit guorahallamat, evttohusat ja mearrádusat našuvnnalaš dásis muhto maid vel deháleappot doaibmajut nuortaleamos bispágottiin. Moadde ovdamearka addojit maid álggahemiin báikkálaš dásis.

Proseassa sisdoallu lea dovddasteapmi Ruota girkus mielovd-dasvástádus mii guoská eanetloguservodaga vearrodaguide sámii eamiálbmoga vuostá. Duogáš lea Ruota girku oassi badjelgeahččamis ja sámiiid vealaheamis. Lea álggahuvvon dihtomielaš gieđahallan Ruota girku ovddasvástádusas ja buhtadásas. Soabadeapmi galgá duodalaččat buoridit gaskavuodaid, doaimmalaš bargguin nannet sámii girkoeallima ja sámiiid váikkuhusa Ruota girku organisašuvnnas ja sámiiid oassálastinvejolašvuoda oktasaš searvegoddeeallimis. Soabadanproseassa joatká maññil dehálaš mearrádusa našuvnnalaš dásis jagi 2012.

Översättning Miliana Baer

*Såbadisprosässa Svieriga girkko ja sámij gaskan:
Álggaga ja dago 1990–2012*

Svieriga girkko ja sáme álmuga gasskavuohta manemus jahkelågi-
jn máhtta såbadusprosässan vijjdát buojkoduvvat. Artihkkalin vat-
teduvvá kommenteridum dokumentasjávnná dáhpádusájs Svieriga
girkko vuojnos. Ávdemusát vuoseduvvi átsádime, oajjvadisá ja mār-
rádusá rijkalattjat valla aj ájnnašap biedjamdago nuortasj stiftajt.
Moadda buojkulvisá vatteduvvi aj álggagij gáktuj bájkálatattjat.

Prosässa I Svieriga girkko oasálasjuoda ávdásvasstádusá dáh-
kidime birra ienepláhkosebrudagá verrudagáj gáktuj sáme álgoálm-
muga vuosstij. Duohke I Svieriga girkko oasse sámij vuoledimen ja
nuppástallamin. Svieriga girkko ávdásvasstádusá diedulasj giehtadal-
lam tjuottjáláhttemij ja mielahivádissaj la álgadum. Såbadis sisamet
aj gasskavuodaj divudibme ja aktijvalasj barggo nannit sáme girk-
koiellemav, sámij bájnattjimev Svieriga girkko organisasjávnnan ja
sámij oasálasjuohta aktisasj tjoaggulvisiellemin. Såbadisprosässa
joarkká ájnas márrádusáj manjela 2012 jagen rijkalattjat.

Översättning Barbro Lundholm

*Máahtadimmie Svienske gærhkoen jìh saemiej gaskem:
Guktie aalkeme jìh barkeme 1990–2012*

Svienske gærhcoe jìh saemieh dah minngemes láhkadinie jaepine
barkeme guktie máahtadidh. Daennie artihkelisnie vihtesjimmiem
digkede Svienske gærhkoen ássjalommesistie jìh guktie dejnie bar-
keme. Evtemes vuesehte guktie goerehtalleme, raeriestamme jìh na-
tionelle raedtesne nænnoestamme jìh aaj vihkeles aamhtesh mejnie
noerhte stiftine barkeme. Aaj vuesehte daejstie lihkes dajvijste jìh
maam desnie dorjeme.

Digkiedamme Sveerjen gærhkoen diedtem jìh dam meadtoem gosse
jienebeláhkoesiebriedahke saemien aalkoealmetjidiie miedtelamme.
Daesnie soptseste guktie Sveerjen gærhcoe saemide laavseme jìh
miedtelamme. Daajroes daelie barkoem aalkeme Sveerjen gærhkoen
diedten bijre jis reaktoem jìh bueriem darjodh. Máahtadimmie aaj
gosse ektievoetem bueriemdidh jìh tjirkeslaakan barkedh saemien
gærhkoiejielemem stinkestehtedh guktie saemieh maam utnieh jie-
tedh Sveerjen gærhkoen organisasjovnesne jìh áálmegen ektievoeten

jieliemisnie åadtjoeh meatan årrodh. Måhtadimmine barka vihkeles
nationelle nænnoestimmeste jaepien 2012.

Översättning Sig-Britt Persson och Karin Rensberg-Ripa